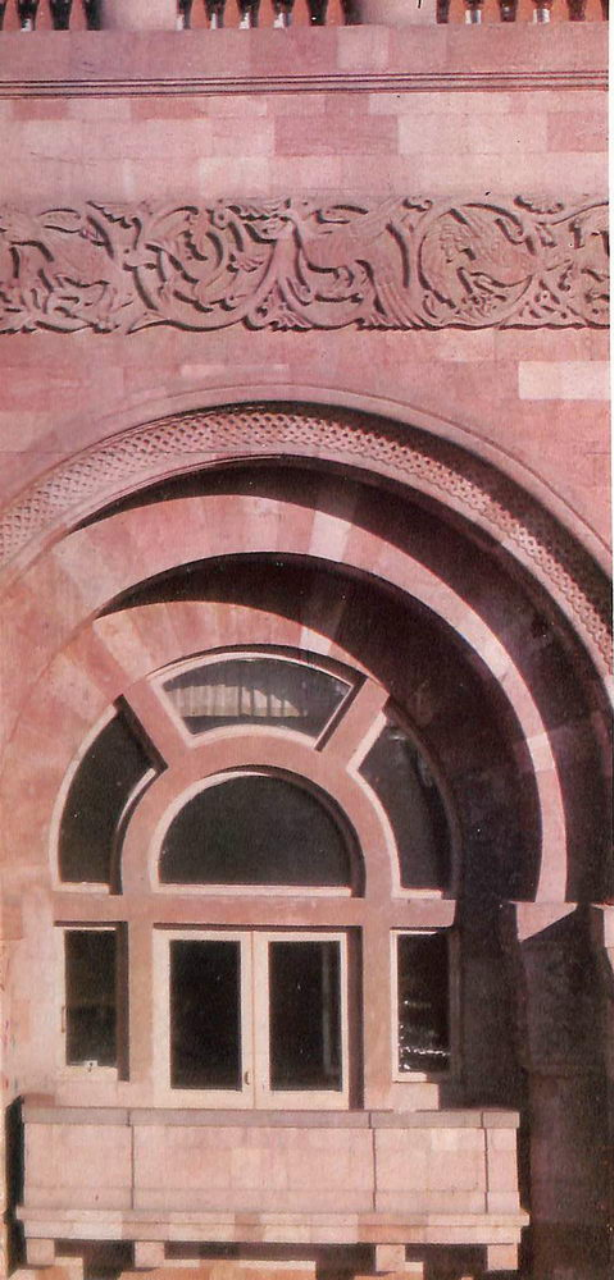

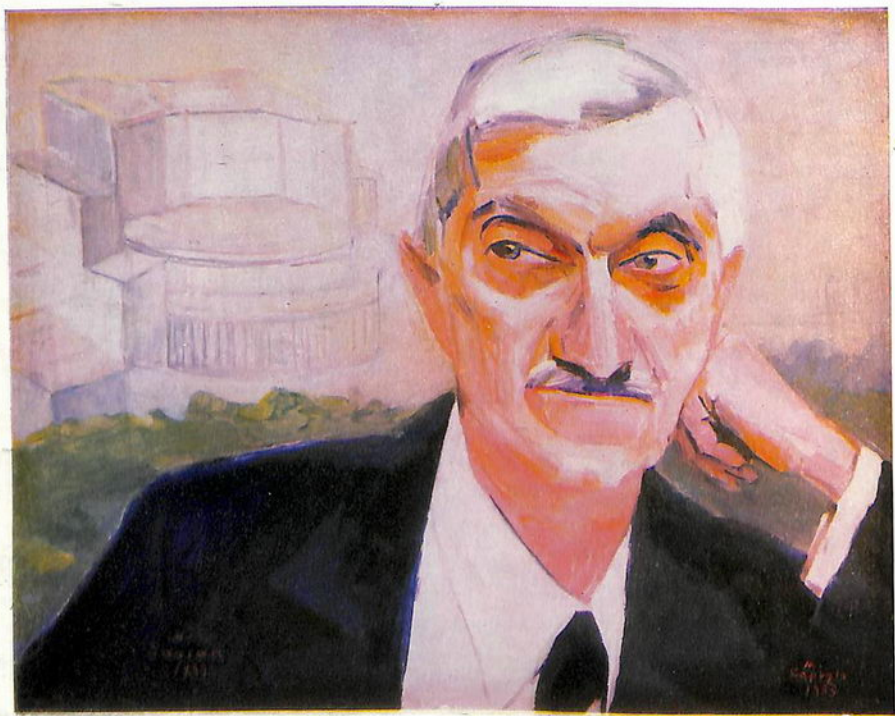
6.11.35

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

«ՍՈՒԼԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ»
ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ — 1978

ԼԵՎՈՆ ԶՈՐՅԱՆ

ԹԱՄԱՐԱՆՅԱՆ

Հ/մ
97/4

483

Այ. Թամանյանի դիմանկարը՝
գործ Մարտիրոս Սարգսյանի

72 Աք 2
թ 204

80102 (469)
Ω 705 (01) 78 — 78 «S»

1924 թվականի ապրիլի 3-ին, գիշերվա 1-ին խորհրդային Հայաստանի կառավարությունը հավաքվել էր արտակարգ նիստի. ջնհարկվում էր Երևանի գլխավոր հատակագիծը: Հատակագծի վարի աջ կողմում հստակ տառերով ստորագրված էր.

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱՄԱՆՅԱՆ

Անցել է ավելի քան կես դար այդ ժամանակներից և ճարտարապետի անունը ոսկե տառերով գրված է մեր ժողովրդի պատմության մեջ, դրպես նրա թանկ ու նվիրական անուններից մեկը:

Ալեքսանդր Հովհաննեսի Թամանյանը ծնվել է 1878 թվականի մարտի 4-ին (16-ին), Եկատերինոդար (այժմ Կրասնոդար) քաղաքում:

1897 թ. Թամանյանը տեղի ռեալական դպրոցն ավարտելուց հետո մեկնում է Պետերբուրգ՝ ուսումը շարունակելու, և ընդունվում է կայսերական Գեղարվեստի ակադեմիայի գեղարվեստական բարձրագույն ուսումնարանի ճարտարապետության բաժինը: Այստեղ, ուսանական մշակույթի այս նշանավոր կենտրոնում, նա խոր և բազմակողմանի կրթություն է ստանում:

Ժամանակակիցները պատմում են, որ Թամանյանը եղել է շնորհալի ուսանող, ամբողջովին նվիրված իր մասնագիտությանը: Գեղարվեստի ակադեմիայի միջավայրն ու մթնոլորտը եղել են շատ նպաստավոր ուսանողների վարձագանձն և նրանց անհատականության բացահայտման համար: Ակադեմիայում կալմակերպվել են ավանդական դարձած հավաքույթներ՝ «հինգշաբթիներ», որոնց մասնակցել են ուսանողները և նորավարտ արվեստագետները: Ներկա են եղել նաև Ակադեմիայի պրոֆեսորները: «Հինգշաբթիներին» լսվել են դասախոսություններ, տեղի են ունեցել քննարկումներ...: Ուսանող Թամանյանը միշտ մասնակցել է այս հավաքույթներին, ուր շփվել է ուսն նշանավոր արվեստագետների հետ:

Ուսման տարիներին Թամանյանի դասընկերներից են եղել Վ. Շչուկոն, Ն. Լանսերեն, Ե. Լանսերեն, Ն. Սոկոլովը, Գ. Գինցը, Ե. Երետերը: Նրանց հետ Թամանյանը Ակադեմիայում կալմակերպել է մի խմբակ, որի անդամներն ընկերաբար մրցել են, ինչպես մրցույթային, այնպես էլ Ակադեմիայի ճարտարապետական արվեստանոցների ուսումնական աշխատանքները կատարելիս:

Սովորելու ընթացքում Թամանյանը ջանադիր ուսումնասիրում է Պետերբուրգի, Ռուսաստանի մյուս քաղաքների և շրջանների նշանավոր շինությունները և ժողովրդական ճարտարապետության հուշարձանները. նկարում, չափագրում է դրանք:

Ուսանողական տարիներին բացահայտվում են Թամանյանի արտակարգ ընդունակությունները:

Պատանի Թամանյանը սիրել է գրականություն, տարվել է թատրոնով, օպերայով: Առանձնապես շատ է սիրել երաժշտություն: Գրեթե միշտ հաճախել է կոնսերվատորիայում կալմակերպվող համերգներին: Հետագայում հաճախ ասել է մոտիկներին՝ եթե ճարտարապետ չդառնար, կլիներ դիրիժոր: Այս առթիվ տեղին է հիշել հայտնի խոսքը. ճարտարապետությունը քարացած երաժշտություն է:

1902 թ. Թամանյանը Գեղարվեստի ակադեմիայի խորհրդի որոշմամբ փոխադրվում է այդ ժամանակի հայտնի ճարտարապետ Ակադե-

միայն պրոֆեսոր Ա. Պոմերանցևի արվեստանոցը: Երկու տարուց ավելի Թամանյանը սովորում և աշխատում է Պոմերանցևի արվեստանոցում: Վերջինիս ղեկավարությամբ կատարում է ավարտական աշխատանք՝ պալատի նախագիծ, որի համար Ակադեմիայի միացյալ խորհրդի 1904 թ. սեպտեմբերի 6-ի որոշմամբ Թամանյանին շնորհվում է նկարիչ-ճարտարապետի կոչում:

Ավարտելով ակադեմիան, Թամանյանը սկսում է ստեղծագործական ինքնուրույն բեղմնավոր գործունեություն. սկսվում Պետերբուրգում, ապա Մոսկվայում նա կառուցում է մի շարք շենքեր, որոնք շուտով հռչակ են բերում նորավարտ ճարտարապետին:

XX դարի 10-ական թվականները Ռուսաստանի պատմության մեջ հայտնի են որպես մի ժամանակաշրջան, երբ արագ զարգացող տնտեսական հարաբերությունները ազդակ եղան նոր տիպի արտադրական, առևտրական, բնակելի, տրանսպորտային շենքերի առաջացման համար: Հիմնություններ, որոնք խնդիր էին դնում գտնել նոր ժալալատարածական լուծումներ, կոնստրուկտիվ սխեմաներ, արտահայտչական միջոցներ:

Ժամանակաշրջանը բնորոշ էր նաև ճարտարապետության և արվեստի ապալքելում որոնումներով և մի շարք նոր ուղղություններով ու հոսանքներով (մոդեռն, վանպան ոճավորումներ, էկլեկտիկա, ռացիոնալիզմ, նեոկլասիկա, ազգային-ռոմանտիկ հոսանքներ և այլն), որոնք խախտել էին կայունացած ավանդական սկզբունքները և պատկերացումները:

Ոչ միայն կյանք մտնող արվեստագետի, այլև հասուն ստեղծագործողի համար այդ իրադրության մեջ դժվար էր կազմնորոշվել:

Բնակելի տան Մոսկվայում, Չայկովսկու փողոցում:

5

Ճարտարապետության վրա զգալի ազդեցություն ունեին և պատմի-
րատուի ցանկություններն ու ճաշակը, որոնք մեծ մասամբ ձևավորված
էին լինում մոդայական հոսանքների ներգործությամբ:

Այս սպասաններում մի խումբ երիտասարդ ճարտարապետներ՝
Ա. Շչուսևը, Ի. Ֆոմինը, Ի. Շուտովսկին, Վ. Շչուկին, որոնք հետագայում
այլ վարպետների հետ սովետական ճարտարապետության հիմնադիրները
եղան, իրենց ստեղծագործություններում հիմնականում հետևում էին
դասական ճարտարապետության սկզբունքներին և ռուսական կլասի-
ցիզմի ավանդներին: Նրանց գործերում այդ ավանդները մեծ մասամբ
մեկնաբանվում էին նորովի, իսկ ճարտարապետական ձևերը մշակվում
էին գեղարվեստական մեծ վարպետությամբ: Այս խմբի ճարտարապետ-
ների ստեղծագործությունը նախահեղափոխական Ռուսաստանի արվեստի
նշանակալի երևույթներից մեկը եղավ:

Թամանյանը հարում է այս խմբին և շատով դառնում նրա ինքնա-
տիպ և ակնառու անուններից մեկը: Նրա համար դասական արվեստի
սկզբունքներն ու ավանդները միշտ էլ երակետ ու հիմք եղան: Սակայն
նա երբեք գերի չեղավ այդ ավանդներին, այլ ստեղծագործական խի-
զախումներ կատարեց, որոնց ու ստեղծեց նոր ձևեր, արտահայտչական
նոր միջոցներ:

Թամանյանի ստեղծագործական գործունեության առաջին տարիները
կապված էին Պետերբուրգի հետ: 1906 թ. նա նախագծում է մի բնակելի
տուն, փայտից իրականացվելիք կառույցներ՝ եկեղեցի դպրոցի հետ և
երկու առանձնատուն, կառուցվում են միայն առանձնատուններ՝ Պետեր-
բուրգի արվարձաններում:

Ավելի վաղ, 1904—1906 թթ. Թամանյանը վերակառուցում է Պե-
տերբուրգի հայոց եկեղեցին, որը կառուցվել էր 18-րդ դարի վերջին,
ճարտ. Յու. Ֆելտենի նախագծով: Դա Թամանյանի առաջին ինքնուրույն

Առողջարան Կրասովո ավանտ
Մոսկվայի մարզ. Կենտրոնական
մասի մի հատված:

6

աշխատանքն էր: Գործը՝ տեխնիկական և ինժեներական տեսակետից պատասխանատու էր: Երիտասարդ ճարտարապետը հաջողությամբ ավարտեց աշխատանքը, իսկ նրա նախագծով իրականացված եկեղեցու մետաղաձուլյ նոր դուռն փ հայտ բերեց նրա արվեստագետի ձիրքն ու տակտը:

Թամանյանի վաղ աշխատանքներից է Նևսկի պողոտայի «Cafe de France»-ի ներքին ձևավորումը (1907 թ.): Այդ աշխատանքը նա իրականացրել է Վ. Շչուկոյի և Ե. Լանսերեի մասնակցությամբ, սակայն, զգալի դերը Թամանյանինն է: Սրճարանը այսօր չկա, տեղեկությունները քաղում ենք ժամանակակիցների հուշերից, որոնք դա համարում են երիտասարդ Թամանյանի առաջին ակնառու հաջողություններից մեկը:

Հետագա տարիներին (1909—1911 թթ.) Թամանյանը Պետերբուրգում, Յարոսլավլի և Օրյոլի նահանգներում, Բորիսոգլեբ կալվածքում, Յարսկոյե Սելյուում (այժմ՝ քաղաք Պուշկին) կառուցում և վերակառուցում է մի շարք շենքեր:

Յարսկոյե Սելյուի առանձնատունը հնոտրեն ներգծված է ճարտարապետական այդ նշանավոր անսամբլի մեջ: Առանձնատան ներքին տարածությունները լուծված են հարմարավետ և տարածականորեն շատ արտահայտիչ: Շենքի ծավալներն ու հարթությունները մշակված են ռուսական կլասիցիզմի ճարտարապետության ձևերի ինքնուրույն մեկնաբանությամբ և նոր մոտեցումով: Առանձնատունը բոլոր կողմերով արդեն վարպետ գործ է:

Թամանյանի ստեղծագործության մեջ մի առանձին տեղ ունի Յարոսլավում կառուցված (1913 թ.) ցուցահանդեսը: Այս գործում մի նոր

Անի քաղաքի բանդարանի էքսի-
պոզիև նախագիծը:

կողմից են բացահայտվում երիտասարդ ճարտարապետի կարողություն-
ները. վարպետներն, ստեղծագործական վերամշակումով կիրառելով ուս-
ժողովրդական ճարտարապետության ձևերը, Թամանյանը ստեղծել է
գունագեղ, փայտաշեն մի համալիր, որ աչքի է ընկնում ձևերի բազմա-
պնությունով և ծավալատարածական անսպասելի լուծումներով: Ոչ մեծ
տարածության շուրջ բոլորը դասավորված կառուցվածքները ստեղծում
են ուսական հին քաղաքների հրապարակ հիշեցնող մի համալիր:

Թամանյանի ստեղծագործության մեջ նրա այս վաղ հետաքրքրու-
թյունը ժողովրդական ճարտարապետության հանդեպ, ունի առանձնա-
հատուկ նշանակություն:

Թամանյանը 1911—1913 թթ. Մոսկվայի Նովինսկի բուլվարում
(այժմ Չայկովսկու փողոց) կառուցում է մի շենք, եկամտաբեր տուն,
որտեղ աշուի լինեթ տանտիրոջ՝ իշխան Ս. Շչերբատովի հարկաբաժինը
և վարձու տրվելիք շատ բնակարաններ: Հողամասը, ուր կառուցվելու էր
տունը, անհարմար էր: Չնայած այդ հանգամանքին, Թամանյանը կա-
րողացավ տունը հնոորեն ներգծել այդ տեղամասում, ստեղծելով բնա-
կարանների հարմար դասավորություն: Այս տունը նոր էր իր ծավալային,
տարածական լուծումով, ինչը մասամբ պայմանավորված էր շենքի՝
եկամտաբեր տան, բնույթով: Նորովի էին մեկնաբանված ճարտարապե-
տական դասական ձևերը և արտահայտչական միջոցները: Բարձր վար-
պետությունը առկա է ինչպես շենքի ծավալների ռ. հարթությունների

Ճարտարավորի ցուցահանդեսի նա-
խագիծը.

մշակման, այնպես էլ ներքին տարածությունների հարդարանքի աշխատանքներում: Թամանյանի այս գործը հանդիսանում է նախահոկտեմբերյան ռուսական ճարտարապետության լավագույն գործերից մեկը: Եվ որպես աշխատանք, 1914 թ. Մոսկվայի քաղաքային դումայի հայտարարած լավագույն տների մրցույթում պարգևատրվում է Ռսկե մեդալով: Նույն թվին, ճարտարապետի կողմում ստանալուց տաս տարի հետո, Գեղարվեստի ակադեմիայի ընդհանուր ժողովը Թամանյանին ընտրում է ճարտարապետության ակադեմիկոս:

Տասական թվականներին Թամանյանը նախագծել է մի շարք հետաքրքիր շենքեր, որոնցից միայն մի մասն է իրականացվել: Սրանցից աչքի են ընկնում Մոսկվա—Ռյազան երկաթգծի հիվանդանոցային կոմպլեքսը Պրոպոյովկայում (այժմ Կրասնովոդ, 1913—1918 թթ.), նույն տեղում երկաթգծի ծառայողների ավանը (1913 թ.), Մոսկվայում Ֆերսանովայի առանձնատան ներքին ձևավորումը: Ինչպես այս վերջին, նույնպես և մյուս շենքերի (Ցարսկոյե Սելոյի առանձնատունը, Շչերբատովի տունը և այլն) ներքին տարածությունների մշակումով Թամանյանը հախտի է դառնում որպես ինտերիերի հմուտ վարպետ: Համագործակցելով նկարիչների և քանդակագործների հետ, Թամանյանը ստեղծել է գեղեցիկ և նուրբ մշակված ներքին տարածություններ:

Նետաքրքիր է ճարտարապետի վաղ շրջանի չիրականացված նա-

Երևանի գլխավոր հատակագիծը,
1924 թ.:

9

խագծերից մեկը: 1908 թ. ակադեմիկոս Ն. Մառը իսանձնարարում է Թամանյանի նախագծել թանգարան Անիի համար, ուր նա պեղումներ էր կատարում: Այս նախագիծը ինչ-ինչ պատճառներով չի ավարտվում, սակայն այն մեկ պարզում է, որ իր գործունեության առաջին տարիներին Թամանյանը հետաքրքրվել է հայ ճարտարապետության ժառանգությանը և այս նախագիծը մեր պատմական ճարտարապետության ավանդներին ստեղծագործական մոտեցման նրա առաջին փորձն է:

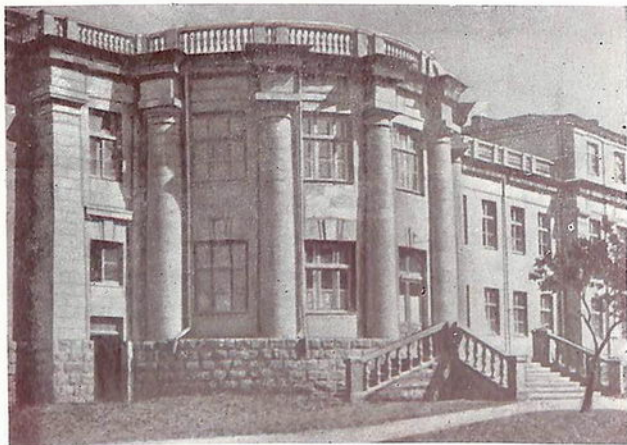
Այս առթիվ անհետաքրքիր չէ հիշել Թամանյանի քրոջ՝ Մ. Թամանյանի պատմածը, թե ինչպես դեռևս ուսանող, նպելով հայ ճարտարապետական հուշարձանների մի ալբոմ, նա ասել է, որ պիտի անպայման ապրի և կառուցի Հայաստանում: Այլոմից ստացած անմիջական տպավորության հետևանք է եղել դա, թե ներքին մի մղում, դժվար է ասել, գուցե և՛ մեկը և՛ մյուսը, սակայն կարևոր է այն, որ այդ ձգտումը փրականացավ:

Ստեղծագործական աշխատանքին կուգահեռ Թամանյանը գործուն մասնակցություն է ունենում հասարակական կյանքին: Ինչպես վկայում են ժամանակակիցները, Պետերբուրգում ճարտարապետների ընկերությանը կից կազմակերպում է շինարար բանվորների որակավորման դասընթացներ, աշխատում է արվեստի հուշարձանների պահպանության հանձնաժողովում, մասնակցում է հին Պետերբուրգի թանգարանի ստեղծմանը, ճարտարապետական-շինարարական ցուցահանդեսի կազմակերպմանը, ճարտարապետների ընկերության տարեգրքի խմբագրման աշխատանքներին: Բացի այս դատավանդում է կանանց համար հիմնված ճարտարապետական բարձրագույն կուրսերում:

Ճարտարապետական աշխատանքներից բացի Թամանյանը կատարել է նաև գեղարվեստական առարկաների արտադրության համար վաճառան նախագծեր և նկարներ:

Տասական թվականներին արդեն Թամանյանի անունը, որպես ըստ ամենայնի շնորհալի ճարտարապետի, հայտնի էր ճարտարապետական

Ֆիլիոսերապուսիկ (նախկին)
խնամոտառը Երևանում, տեսքը
պարտեզի կողմից:

10

և գեղարվեստական շրջաններում, նրա աշխատանքները ներկայացվում են ցուցահանդեսներում, տպագրվում են հեղինակավոր պարբերականներում:

1917 թ. Թամանյանը համառոտական Գեղարվեստի ակադեմիայի խորհրդի նախագահ է, ակադեմիայի վիցե-պրեզիդենտի իրավունքներով: «Այդ պատում Ալեքսանդր Իվանովիչի գործունեությունը, որ իսկապես հիանալի էր, ցույց տվեց խոշոր կապմակերպչի նրա ընդունակությունները»,— գրում է Հչուսկը:

Ժամանակակիցների հուշերը մեզ պարզում են երիտասարդ ճարտարապետին բնորոշող գծերից մի քանիսը՝ անձնվեր աշխատասիրություն և խիստ պահանջկոտ վերաբերմունք իր և շրջապատի նկատմամբ: Ամեն մի շենք նախագծելիս նա կատարել է բազմաթիվ էսքիզներ, շատ տարբերակներ, խնամքով մշակել է ամեն մանրուք, մշտապես հետևել է իր նախագծած շենքերի կառուցմանը, շտկելով, կատարելագործելով դրանք շինարարության ընթացքում: Ինքնուրույն աշխատանքի առաջին փակ քայլերից Թամանյանը միշտ մասնակցել է ճարտարապետական մրցույթներին և հաճախ շահել է մրցանակներ:

Դեռևս ուսանողական տարիներից սկսված բարեկամությունը Վ. Հչուկոյի, իսկ այնուհետև Ա. Հչուսկի, Ի. Ֆոմինի, Ի. Ժյոտովսկու և այլ արվեստագետների հետ շարունակվեց հետագայում թե՛ Պետրոգրադում և թե՛ Թամանյանի Երևան փոխադրվելուց հետո: Ճարտարապետության և ընդհանրապես արվեստի հարցերում նրանց հայացքների ընդհանրությունն էր, առաջին հերթին, հիմքը այդ բարեկամության, որի մասին պահպանվել են ուշագրավ տեղեկություններ:

Թամանյանի նախահեղափոխական ժամանակաշրջանի ստեղծագործությունը, թե՛ նրա ստեղծման տարիներին և թե՛ հետագայում, բարձր

գնահատվեց և դասվեց 20-րդ դարի սկզբի ռուս ճարտարապետության նշանակալի երևույթների շարքը:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխությունից հետո Թամանյանը, կուլտուրայի և գիտության առաջավոր գործիչների հետ, նվիրվում է նորաստեղծ սովետական պետության կուլտուրական շինարարությանը: Այդ տարիներին նա գործում մասնակցություն է ունենում Ողբերգության թատրոնի կազմակերպմանն ու իրականացմանը, մի գործ, որը խրախուսեց էր Մ. Գորկին: Այս թատրոնը նախաձեռնողներից և հիմնադիրներից մեկի, ՍՍՀՄ Ժողովրդական արտիստ Յու. Յուրևի հուշերում, կան ուշագրավ փաստեր Թամանյանի այդ թատրոնում կատարած աշխատանքի մասին: «Թամանովին անձնապես հետաքրքրեց,— գրում է Յուրևը,— մասսայական բեմադրությունների սկզբունքը, բեմադրություններ, որոնք, ինչպես նրան թվում էր, պահանջում էին նոր ձևեր, ընդհուպ մինչև ճարտարապետական նոր, հատկապես այդպիսի մասսայական ներկայացումների համար, հարմարեցված շինություններ»: Թատրոնում աշխատելու ժամանակ, լինելով «Մակբեթ» ներկայացման ստեղծման մասնակիցը, Թամանյանը «իրեն հատուկ ոգևորությամբ կրավելը միանգամայն յուրօրինակ ճարտարապետություն ունեցող հատուկ շենքի նախագծով, որը պիտի բավարարեր նոր տիպի թատրոնի՝ մեծ բեմադրությունների թատրոնի պահանջները»:

Յուրևի այս հիշատակումը կարևոր է Թամանյանի հետագա խոշոր կառույցներից մեկի՝ Պետական թատրոնի՝ Ժողտան (հետագայում Օպերայի և բալետի թատրոն) մտահղացումը բացատրելու համար:

1923 թվին, Հայաստանի Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի հրավերով Թամանյանը գալիս է Երևան: Եվ այստեղ սկսվում է նրա

Բնակիչի տուն Երևանի Պուշկինի փողոցում:

Պետական համալսարանի աստղագիտարանը Երևանում:

12

ստեղծագործության նոր շրջանը: Թեև այդ գործունեությունը եղավ կարճատև, ընդամենը տասներեք տարի, սակայն անգնահատելի է նրա նշանակությունը հայ սովետական ճարտարապետության համար:

Հայաստան գալով, Թադևոսյանը դժվարին պայմաններում, երբ սահմանափակ էին միջոցները և երբ չկային մասնագետներ, ամբողջովին նվիրվում է երկրի վերակառուցմանը և շինարարությանը, որպես ճարտարապետ, որպես հասարակական գործիչ և շինարարական գործերի կազմակերպիչ, ծավալելով եռանդուն և արտակարգ բեղմնավոր գործունեություն:

1923 թ. մայիսին նա Ժողովրդիկ նախագահին ներկայացնում է մի պետցագիր, ուր պետական գործչի խորաթափանց և հեռատես մտնեցումով դնում է այն կարևոր խնդիրները, որոնք անհրաժեշտ են Հայաստանում ճարտարապետական-շինարարական գործը կազմակերպելու և ծավալելու համար: «Անհրաժեշտ է նշել,— գրում է Թադևոսյանը,— որ ավել կամ պակաս չափով յուր ռ. պլանաչափ շինարարություն այս տերիտորիայում մինչև այժմ չի եղել: Հայաստանը, որ այն ժամանակ եղել է մեծ պետության լոկ հեռավոր մի գավառ, որևէ յուր լեզվի գրավել նրա պետական շինարարության ընդհանուր պլաններում, և

այն ամենը, որ այն ժամանակ կառուցվել է նրա տերիտորիայի վրա, բխել է ոչ այնքան բուն Հայաստանի կարիքներից, որքան նրանից դուրս եղած պատճառներից: Այն ժամանակ կառարված բոլոր աշխատանքները չեն տվել քիչ թե շատ շոշափեղի արդյունք Հայաստանի կուլտուրական շինարարության իմաստով, ընդհակառակը, ամենուրեք զգացվում է լիակատար արհամարհանք ժողովրդի շահերի և ազգային կուլտուրայի հանդեպ»:

Չեկուցագիրը ներկայացնելուց երկու-չափք չանցած, Հայաստանի Ժողկոմխորհին կից կազմակերպվում է գերագույն տեխնիկական բաժին, որին առաջադրվում են բոլոր այն խնդիրները, որոնք նշված էին չեկուցագրի մեջ, իսկ ինքը Թամանյանը նշանակվում է այդ բաժնի ղեկավար. բաժինը ուներ գրեթե նույն պարտականությունները և իրավունքները, ինչ մեր օրերում Պետշինը:

Թամանյանը Երևանի վերակառուցումն ու շինարարությունը համարելով անհեռաձգելի գործ, առաջին հերթին ձեռնամուխ է լինում մայրաքաղաքի վերակառուցման հատակագիծը կազմելու գործին:

Ճարտարապետը վարպետորեն օգտագործել է քաղաքի տեղանքի ընձեռած հնարավորությունները և գոհունակությամբ նշել է նրա առավելությունները: «Քաղաքին հատկացված տարածությունը,— գրում է Թամանյանը,— մի գեղեցիկ սարահարթ է հյուսիսից—հարավ հավասարաչափ թեքությամբ... արևը կլոր տարին լուսավորում է այն և դրանով նպաստում քաղաքի գեղեցկությանը, քաղաք, որի ծայրամասերը տեղադրված են ամփիթատրոնաձև, շնորհիվ քաղաքը երեք կողմից երկպող սարայանքների:

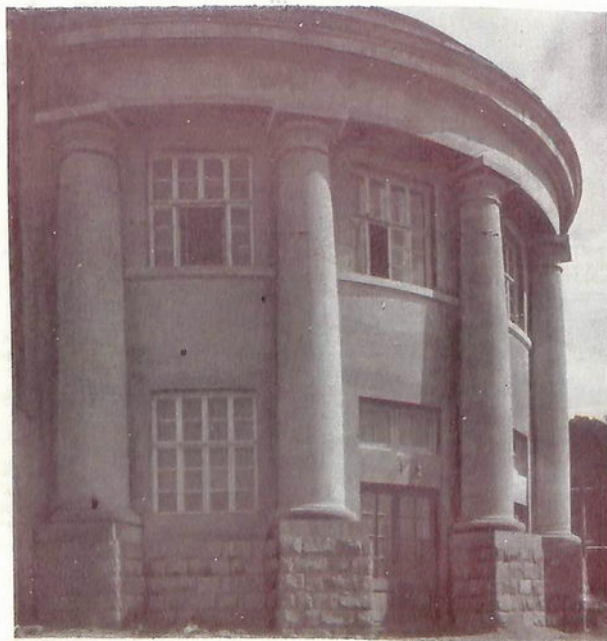

Ընդհանրապես Երևան քաղաքի տեղանքը շատ հնարավորություններ է տալիս ստեղծելու քաղաքի համար գեղեցիկ հեռանկարներ. Արարատը, Արագածը, Հրապոյանի ձորը, Գեօտա գետը և այլն»:

Համաձայն նոր հատակագծի, քաղաքն ուներ ֆունկցիոնալ գոնավորում. բնակելի թաղամասեր, արդյունաբերական շրջան, վարչական կենտրոն, ուսանողական քաղաքամաս, կուլտուրայի և արվեստի կենտրոն, թանգարանային թաղամաս և այլն: Նկատի ունենալով Երևանի կլիմայական պայմանները, Թամանյանը քաղաքում նախատեսել էր առատ կանաչապատում և ջրային տարածություններ: Թամանյանը հատակագծի հետ միաժամանակ մշակել էր քաղաքի հիմնական հանգույցների անսամբլները:

Մայրաքաղաքի հատակագիծը նախատեսված էր 150 հազար բնակչի համար (1924 թ. Երևանը ուներ մոտ 60 հազար բնակիչ): Քաղաքի այսպիսի մեծացումը ժամանակակիցներից շատերին թվում էր անսովորական, սակայն կյանքը առաջ անցավ Թամանյան-քաղաքաշինարարի կանխատեսումներից:

Երևանի վերակառուցման 1924 թ. հատակագիծը, որտեղ իրենց մարմնավորումներն էին ստացել սոցիալիստական հասարակության հումանիստական սկզբունքները, առաջիններից մեկն էր սովետական քա-

Բժշկական ինստիտուտի անսամբլի մի մասը Երևանում, կենտրոնական մասը:

Հանրապետական հանրային գրադարանը Երևանում, կեսրոնական մասը:

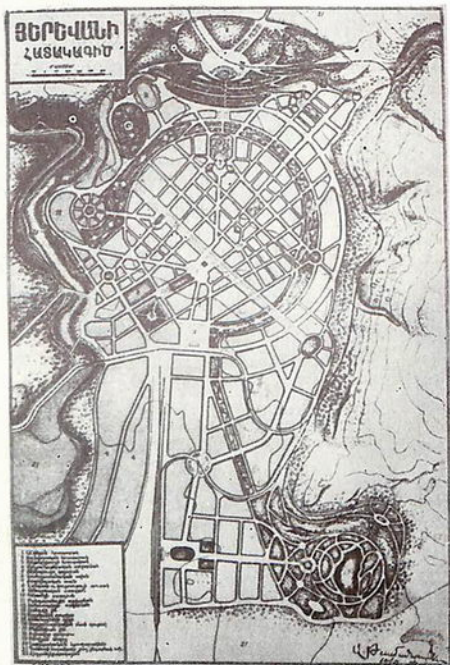
15

ղաքաշինության գործում և նշանակալից ներդրում սովետական ճարտարապետության մեջ:

Այս հատակագիծը դարձավ հիմք քաղաքի հետագա բոլոր հնտակագծերի համար, մի հանգամանք, որ հաստատում է նրա նշանակալից և անառարկելի արժանիքները և Թամանյանի քաղաքաշինական գաղափարների կենսունակությունն ու կարևոր նշանակությունը:

Ավերորդ չի նշել, որ Թամանյանն առաջին անգամ էր այդպիսի ծավալի քաղաքաշինական-հատակագծային աշխատանք կատարում: Մինչ այդ նա Վ. Սեմյոնովի հետ կազմել էր (1913 թ.) Մոսկվայի մոտ Պրուդ-րովկայում (այժմ Կրատովո), Մոսկվա—Կազան երկաթուղու ծառայողների ավանի հատակագիծը: Նախագծել էր մի շարք շենքեր և վարձու տրվելիք բնակելի տներ, ինչպես նաև հիվանդանոցի համալիր այդ ավանի համար: Գրականության մեջ այս ավանը հիշվում է որպես Ռուսաստանի առաջին քաղաք-պարտեզը: Թամանյանին և Վ. Սեմյոնովին գրավել էր այդ տարիներին (20-րդ. առաջին տասնամյակ) նոր-նոր տարածում առաջացած քաղաք-պարտեզի գաղափարը, նրա քաղաքաշինական սկզբունքները:

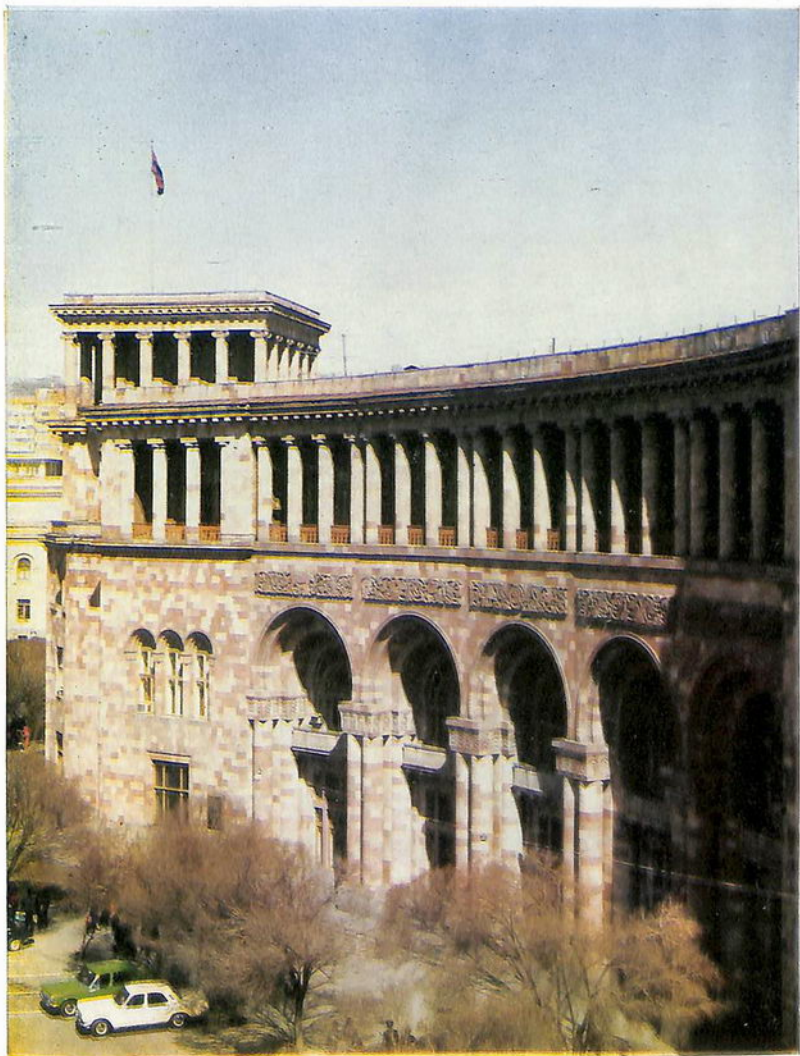
Երևանի հատակագծում նույնպես Թամանյանը կիրառում է քաղաքապարտեզի մի շարք սկզբունքներ: Այդ մասին նա գրում է Երևանի հատակագծի իր բացատրագրերում:

Մայրաքաղաքի հատակագիծը հաստատելուց հետո սկսվեց քաղաքի վերակառուցումը և շինարարությունը: Սակայն Թամանյանը շարունակում է: հատակագծի հետ կապված աշխատանքները, մանրամասն մշակում է նրա առանձին հատվածները՝ քաղաքի կենտրոնը, Լենինի հրապարակը, ռեսանդական թաղամասը և այլն: Հետագա տարիներին (1928 թ. և 1932 թ.) ճարտարապետը ճշտում և կատարելագործում է Երևանի 1924 թ. հատակագիծը, պահպանելով նրա սխեման և սկզբունքները: 1934 թ. Թամանյանը ձեռնարկեց «Մեծ Երևանի» հատակագիծը, որ նախատեսվում էր 500 հազար բնակչի համար, բայց այն մնաց անավարտ:

Երևանի հատակագիծը Թամանյանի միակ քաղաքաշինական աշխատանքը չէ: 1925—1932 թվականներին նա մշակում է Լենինական, Էջմիածին, Նոր-Բայազետ (Նորո), Ստեփանակերտ, Ախտա—Ալափարա (Հրազդան), քաղաքների, Լուվաշին, Նուբարաշեն (Սովետաշեն), Նոր

A^{III}
47/4

Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն, Կենտրոնական մասը

Օպերայի և բալետի թատրոնի շենքը

Արմավիր ավանների և մի շարք այլ բնակավայրերի հատակագծերը, որոնցից բոլորը չէ, որ իրականացվում են, կամ մնում անփոփոխ:

Միայն ճարտարապետական աշխատանքներով չէ, որ այդ տարիների կազմակերպվում է Թամանյանը. Հայաստան գաղով նա նշանակվում է Ժողկոմխորի տնտեսական խորհրդակցությանը կից տեխնիկական-ծրագրային գործերի խորհրդատու: 1923 թ. կեսերին Ժողկոմխորին կից կազմակերպված գերագույն տեխնիկական բաժնի 1924 թվին վերակազմավորվում և դառնում է Ժողկոմխորի տնտեսական խորհրդակցությանը կից տեխնիկական հանձնաժողով, իսկ 1925 թվից՝ Պետպլանի շրջանարարական-արդյունաբերական սեկցիա: Այդ բաժնի ղեկավարը եղել է Թամանյանը: Այս ամենից բացի, նա եղել է նաև Պետպլանի նախագահի տեղակալ: Ծանոթանալով նրա գլխավորած այդ հիմնարկների աշխատանքներին, տեսնում ենք, թե ինչքան բազմապատկան և բազմակողմանի է եղել Թամանյանի գործունեությունը: Երկրի էլեկտրիֆիկացիա, ճանապարհների շինարարություն, մեխորատիվ աշխատանքներ, շինակառուցների արդյունաբերություն, ճահիճների չորացում, ջրանցքների և հիդրոէլեկտրակայանների կառուցում, գյուղերի հատակագծում և այլ շատ հարցեր:

Երևանի հատակագիծը մանրամասն մշակելու և այն իրականացնելու աշխատանքները նկատի ունենալով հանրապետության Ժողկոմխորին 1926 թ. հատուկ որոշումով այդ գործը հանձնարարում է Թամանյանին, ազատելով նրան ամեն տեսակի այլ պարտականություններից:

Եվ Թամանյանը մշակելով ու կատարելագործելով հատակագիծը, սկսեց իրականացնել այն: Ընտրով բաղաժի տարբեր մասերում, հատկապես կարևոր հանգույցներում, սկսվում է նրա նախագծած շենքերի կառուցումը:

Լինելով մեծ էրուդիցիայի և կուլտուրայի տեր, բազմապատկան հետաքրքրություններով արվեստագետ, Թամանյանը, ինքնին, չէր կարող անտարբեր մնալ իր ժողովրդի ճարտարապետական ժառանգության հանդեպ, որի համբավը վաղուց տարածվել էր Հայաստանի սահմաններից դուրս: Թեև միշտ ծանրաբեռնված բազմաթիվ գործերով, Թամանյանը կարողացավ կարճ ժամանակում ծանոթանալ հայ ճարտարապետությանը. նրա առջև բացվեց ճարտարապետական մի նոր աշխարհ՝ պարզ ու վսեմ գեղեցկությամբ, յուրահատուկ ձևերով, հանդուգն ու սրամիտ կոնստրուկցիաներով՝ ներդաշնակ երկրի բնությանը: Թամանյանի այդ ծանոթացումը ինքնին մի ուսումնասիրություն էր. արվեստագետի նրա տար աչքը, նուրբ ճաշակը, ինքնների թափանցող, վերլուծող միտքը օգնեցին տեսնելու, պատկերացնելու և ըմբռնելու հայ ճարտարապետության առանձնահատկությունները և օրինակաբարությունները:

Թամանյանի հետաքրքրությունը հայ ճարտարապետության նկատմամբ մեծ արվեստագետի ստեղծագործական շահագրգռվածություն էր, որ նոր ձևեր, նոր միջոցներ, նոր լուծումներ էր որոնում իր հայրենիքի նոր ճարտարապետությունը ստեղծելու համար:

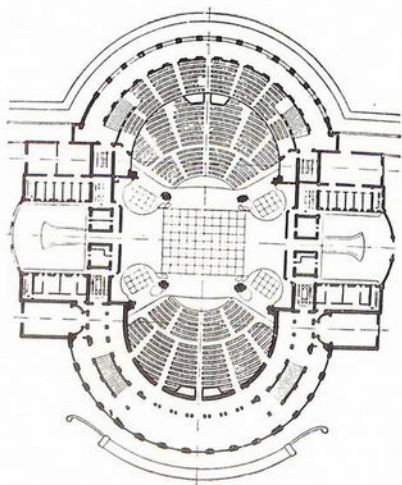
Մինչև Թամանյանը եղել էին փորձեր ժամանակակից կառույցներում օգտագործելու հայ ճարտարապետական ժառանգությունը, նրա մոտիվներն ու արտահայտչական միջոցները: Սակայն այդ փորձերը կամ հին ձևերի ուղղակի կրկնություններ էին կամ ճգնաճարներ:

1923 թվականից Թամանյանը Ժողկոմխորին կից պատմական

Օպերայի և բալետի թատրոնը
Երևանում:

Օպերայի և բալետի թատրոնի
խառնակապիքը:

հուշարձանների պահպանության կոմիտեի նախագահ էր և այս աշխատանքը անտարակույս մեծապես նպաստել է, որ նա մոտիկից ծանոթանա հայ ճարտարապետությանը. այդ գործում կարևոր դեր է ունեցել, անշուշտ, կոմիտեի անդամ, բազմահմուտ գիտնական Թորոս Թորամանյանը:

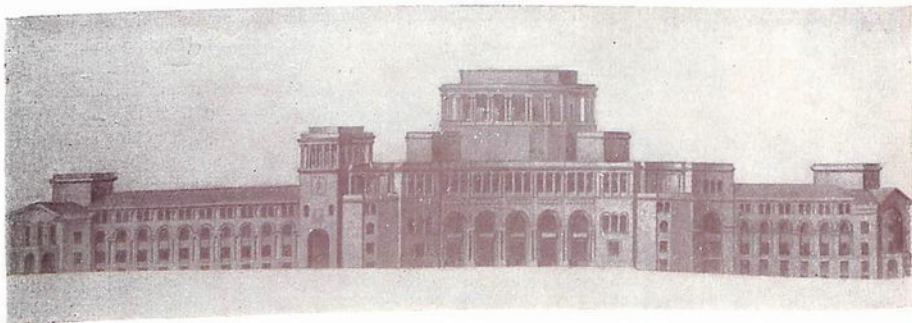
Թամանյանը միաժամանակ բարձր գնահատեց և այն շինանյութը՝ Հայաստանի բազմատեսակ քարերը, որ ձև ու մարմին էին տվել մեր հուշարձաններին, իրենց հատկություններով թելադրել շենքերի կոնստրուկցիաները, ճարտարապետական ձևերը և հարդարանքը: Տարբեր պատճառներով ուշ միջնադարից հետո, խիստ սահմանափակվել էր նրա օգտագործումը և թվում էր մոռացվել էին շինաքարի օգտագործման դարավոր ավանդները: Թամանյանը Հայաստանում շինաքարի արդյունաբերության նախաձեռնողներից մեկը եղավ և իր առաջին իսկ շենքերում օգտագործեց Հայաստանի քարերը, բացահայտելով ու շրջափելի դարձնելով նրանց կարևոր հատկությունները և մեծ հնարավորությունները:

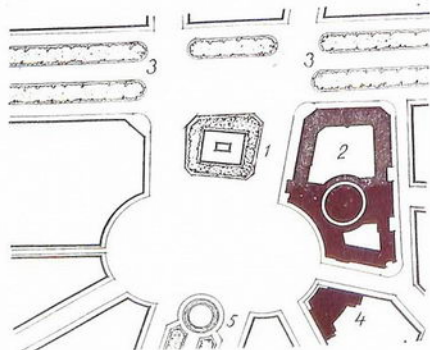
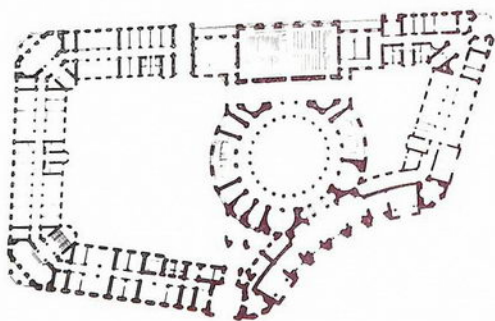
Մայրաքաղաքի հատակագծի աշխատանքների հետ միասին Թամանյանը մասնակցում է (1923—1925 թթ.) հիդրոտեխնիկական կառուցվածքների նախագծմանը և ղեկավարում է նրանց շինարարությունը: Ի դեպ, նկատենք, որ նա միշտ ինքն է ղեկավարել իր նախագծած շենքերի շինարարությունը և համարել է անհրաժեշտ, որ ամեն ճարտարապետ լինի հմուտ շինարար և գլխավոր ղեկավարը հանդիսանա շինարարական գործում:

Համերգային մեծ դահլիճը
Երևանում:

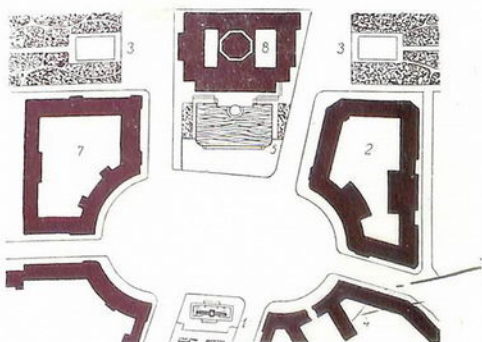
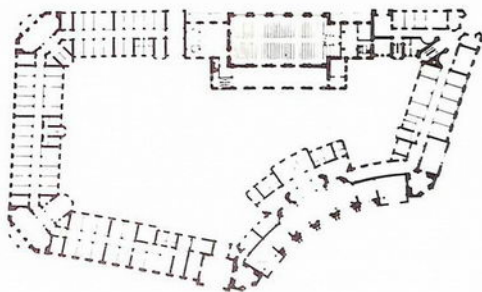
Հայկական ՍՍՀ հատվածաշրջան
տան նախագիծը,
Գլխավոր ճարտար,
Հատակագիծ:

Լենինի հրապարակի Ա. Թումանյանի կազմած
հատակագծի տարբերակներից մեկը. 1932 թ.:
1. Վ. Բ. Լենինի անուանում, 2. հատակաշրջանի տան,
3. Գլխավոր օդանավ, 4. Կապի շենք, 5. Հարկան
և ջրավազան:

Հայկական ՍՍՀ Կառավարական
տունը
Ընդհանուր տեսք.
Հատակագիծ (իրականացվածը) .

Լենինի երազարանի կառուցապատման հատակագիծ.
1. Վ. Ի. Լենինի նուշարանը, 2. Կառավարական տուն,
3. Գլխավոր արդյուն, 4. Կապի շենք և Մխարյանների
տուն, 5. Հատրվան և չրավիական, 6. «Արմենիա»
կուրսանոց, 7. Արմինիստորախիվ շենք, 8. Թանգարան-
ների շենք:

Քառասական-երեսնական թվականներին Թամանյանը նախագծում և կառուցում է մի շարք շենքեր գլխավորապես Երևանի ուսանողական թաղամասում։ Անատոմիկումը, Աստղադիտարանը, Հանքային գրադարանը, Գյուղատնտեսական բարձրագույն դպրոցը, Անաստաբուժական անասնաբուժական, ֆիզիոթերապևտիկ, Պոլիտեխնիկական ինստիտուտները, բնակելի տուն Պուշկինի փողոցում և այլն, նախագծում է շենքեր նաև Հայաստանի այլ վայրերի համար, օդերևութաբանական կայան Արագածի վրա, Ալդր լճի ջրհան կայանը, իր հատակագծով կառուցվող Լուկաշին ավանում միահարկ բնակելի տներ, որոնք մասնաայական շինարարության կառուցվածքների տիպայնացման առաջին փորձերից են։

Երևանում կառուցված այս շենքերում դասական ճարտարապետության ձևերը կիրառված են նորովի մեկնաբանությամբ և ինքնուրույն մոտեցումով։ Սրանցից լավագույնները ստեղծված են մեծ վարպետությամբ։

Թե այս և թե այլ աշխատանքների և ընդհանրապես իր ողջ գործունեության համար Թամանյանին 1926 թ. մայիսին շնորհվում է Ժողովրդական ճարտարապետի կոչում։

20—30-ական թթ. մեր երկրում եղած ճարտարապետական խմբավորումները (Թամանյանից ճարտարապետների միավորումը՝ կոնստրուկտիվիստները, Պրոլետարական ճարտարապետների համամիութենական միավորումը) ձգտում էին նոր խոսք ասել ճարտարապետության մեջ և պայքարում էին նորարարության համար։ Դրա հետ մեկտեղ նրանք անընդունելի էին համարում ավանդույթների և ժառանգության դերը նոր

Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն.
Տեսքը հարավային կողմից։

ճարտարապետության կազմավորման գործում: Նրանք մերժում էին Թա-
մանյանի ստեղծագործական ուղղությունը (մանավանդ այդ խմբավոր-
ումներին Հայաստանում հարող ճարտարապետները) հայտարարելով
Նրան էկլեկտիկ, կղերական ճարտարապետ, իսկ նրա ճարտարապետու-
թյունը եկեղեցական, արխայիկ, անգամ պահանջում էին դադարեցնել
Նրա նախագծերով կառուցվող շենքերի շինարարությունը: Այս խմբավոր-
ումները (տեսական սկզբունքներով՝ տարբեր, բայց պրակտիկայում
իրար շատ մոտ) պրոպագանդելով իրենց ուղղությունը, քննադատում էին
մյուս բոլոր մոտեցումները: Սակայն Թամանյանը մնաց հաստատական
և շարունակեց գնալ իր բացած ճանապարհով: Նրան օգնում, խրախու-
սում և ստեղծագործական աջնատանքի լայն հնարավորություններ էին
ընձեռում կուսակցական և պետական գործիչները, հատկապես Սարգիս
Սրապիոնյանը — Լուկաշինը, Արամայիս Երզնկյանը, Սահակ Տեր-Գաբ-
րելյանը, մարդիկ, որոնք լինելով լայնախոհ և խորաթափանց դեկա-
վարներ, նպաստեցին հայ սովետական ճարտարապետության կազմա-
վորմանը 20—30-ական թվականներին և նրա հետագա ընթացքին:

Այդ տարիներին Թամանյանի հայացքները բաժանում և նրա ստեղ-
ծագործական աշխատանքը խրախուսում էին արվեստի և գրականության
շատ գործիչներ, ինչպես մեզանում, այնպես էլ Մոսկվայում, Լենինգրա-
դում և այլ քաղաքներում:

Ավելի ուշ՝ 30-ական թվականների սկզբներից սկսվում է վերանայ-
վել ճարտարապետության ստեղծագործական ուղղությունը, քննադատ-
վում են խմբավորումների գործունեությունը և ստեղծագործական սկզբ-
ունքները: Դրա համար հիմք եղավ Սովետների Պալատի նախագծի
համար համախորհրդական մեծածավալ մրցույթը (4 տուր, 1931 —
1933 թթ.): Մրցույթը մի յուրատեսակ քննություն եղավ ճարտարապե-

տական բոլոր խմբավորումների համար: Բացի մրցույթից, այդ տարիների ճարտարապետական պրակտիկան ցույց էր տվել հիշյալ խմբավորումների ստեղծագործական ծրագրի միակողմանի, որոշ չափով հակասական բնույթը, նրանց գործերում ճարտարապետական մի շարք խնդիրների պարզունակացումը: Միաժամանակ, ակներև էր այդ խմբավորումների առաջադրած ճարտարապետական ձևերի, լուծումների և ժամանակի շինարարական տեխնիկայի հնարավորությունների միջև եղած անհամապատասխանությունը:

Ե՛վ մրցույթը, և՛ հիշված թերությունները, և՛ այլ հարցեր նախապայմաններ եղան, որ փոխվի ճարտարապետության ստեղծագործական ուղիությունը մեր երկրում:

Ճարտարապետական մյուս հիմնական հարցերի հետ կարևոր դարձան ժառանգության քննադատական օգտագործման, ինչպես նաև ճարտարապետության գեղարվեստական արտահայտչականության խնդիրները:

1932 թ. ապրիլին կուսակցության Կենտկոմի որոշումով վերացվեցին գեղանկարչության և արվեստի ասպարեզում, այդ թվում նաև ճարտարապետության քննադաժումը եղած բոլոր խմբավորումները և ստեղծվեցին միասնական ստեղծագործական միություններ:

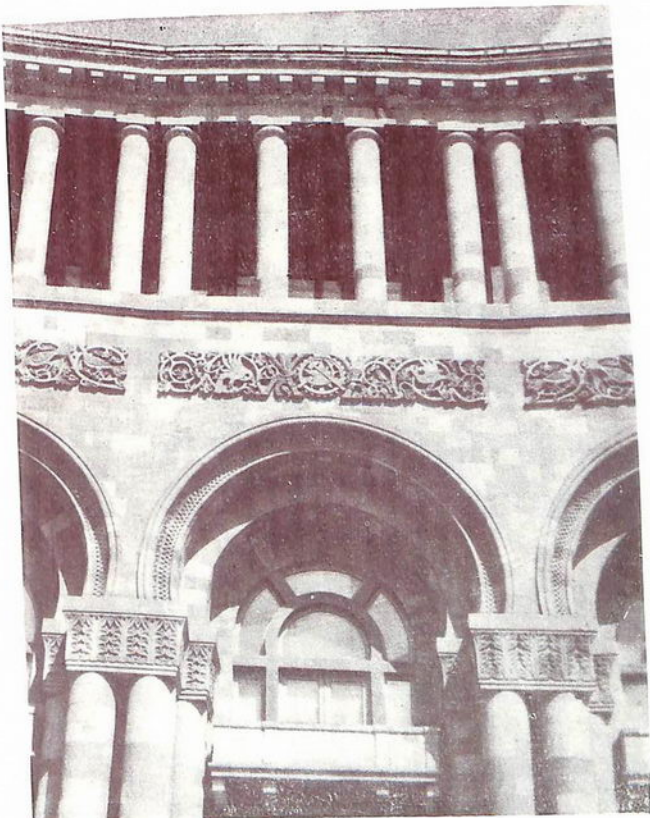
Այսպիսով բարենպաստ պայմաններ ստեղծվեցին Թամանյանի ստեղծագործական գործունեության և թամանյանական դպրոցի կազմավորման ու տարածման համար, քանի որ վարպետի ստեղծագործական սկզբունքները և առանձնահատկությունները իրենց շատ կողմերով համապատասխանում էին նոր պահանջների ոգուն. դրվում էր դասական արվեստի սկզբունքների և ավանդների յուրացման խնդիրը — Թամանյանի ստեղծագործության համար դասական արվեստը հիմք և ելակետ էր. պահանջվում էր նախագծել տեխնիկայես կառարյալ և հարմարավետ կառուցվածքներ՝ Թամանյանի գործերը աչքի էին ընկնում նաև իրենց այդ կողմերով. կոչ էր արվում ստեղծելու բովանդակությամբ առցիախատական, ձևով ազգային արվեստ՝ Թամանյանի երկերը նոր տիպի, նոր բովանդակության կառուցվածքներ էին (ժողովուն, Կառավարական ստուն) և ազգային նոր ձևի օրինակներ. դրվում էր վարպետության բարձրացման խնդիրը՝ Թամանյանի ստեղծագործությունները ճարտարապետական բարձր վարպետության և գեղարվեստական մեծ ուժի գործեր էին:

Եվ ահա շնորհիվ այս բոլորի և ընդհանրապես իր մեծ արժանիքների, Թամանյանի ստեղծագործությունը լայն ճանաչում ստացավ:

Թամանյանը, որպես մեծ ստեղծագործող, որպես հայ նոր ճարտարապետության հիմնադիր ճանաչվեց և բարձր գնահատվեց իր այնպիսի աշխատանքներով, ինչպիսիք են Երևանի հատակագիծը, Երևանի հիդրոէլեկտրակայանի շենքը և հատկապես իր երկու մեծ ստեղծագործությունները՝ Կառավարական տունը և Օպերայի ու բալետի թատրոնի շենքը՝ ճարտարապետական գլուխգործոցներ, որոնք բախտորոշ նշանակություն ունեցան հայ սովետական ճարտարապետության համար:

Հիդրոէլեկտրակայանի շենքը ճարտարապետության և բնության ներգծյալության լավագույն օրինակներից է: Ճարտարապետությունը հարստացրել է բնությանը, իսկ բնությունը դարձել է ճարտարապետության համար հարակատ միջավայր: Ճարտարապետը խորն է պզգացել

հայ Հարտարապետության այն առանձնահատուկ կողմը, որի մասին գրում է. «Պետք է քնդգծել բնության և շինանյութի խոշոր դերը Հարտարապետության ձևավորման մեջ, և այս տեսակետով մենք չենք կարող անտես առնել մեր պատմական Հարտարապետության բազմաթիվ գոհարները, որոնք ձևավորված են նույն բնության մեջ և նույն շինանյութից, ինչպես և մեր ժամանակակից կառուցումները»: Այս միտքը կարևոր է Թամանյանի ստեղծագործական մի շարք սկզբունքներ հասկանալու համար:

Հարտարապետի հետագա ստեղծագործության մի շարք կողմեր առաջին անգամ բացահայտվել են հիդրոէլեկտրակայանի Հարտարապետական ձևերում:

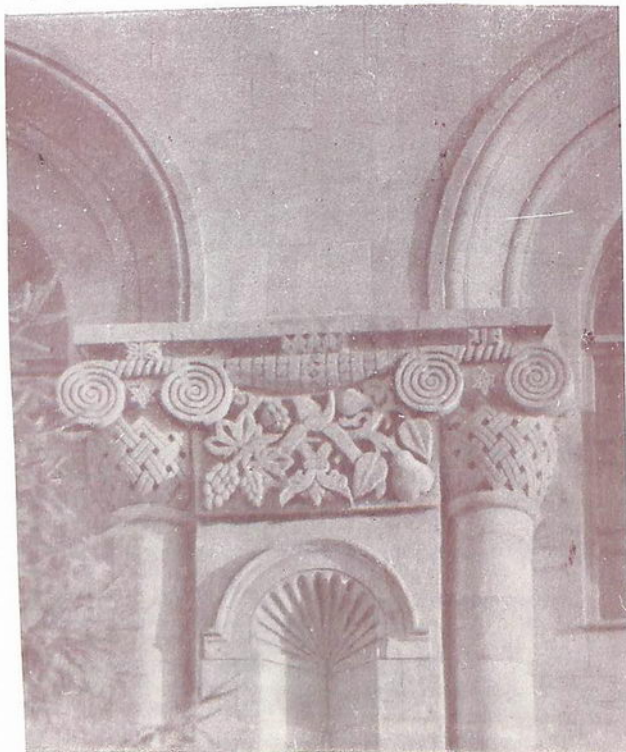
Կառավարական տունը և Օպերայի թատրոնը՝ մեծամասշտաբ մոնումենտալ այս շենքերը մտահղացումով և բովանդակությամբ նոր տիպի կառուցվածքներ են, ունեն նորարարական մի շարք կողմեր և լուծումներ: Հայ Հարտարապետության լավագույն ավանդույթները և կենսունակ

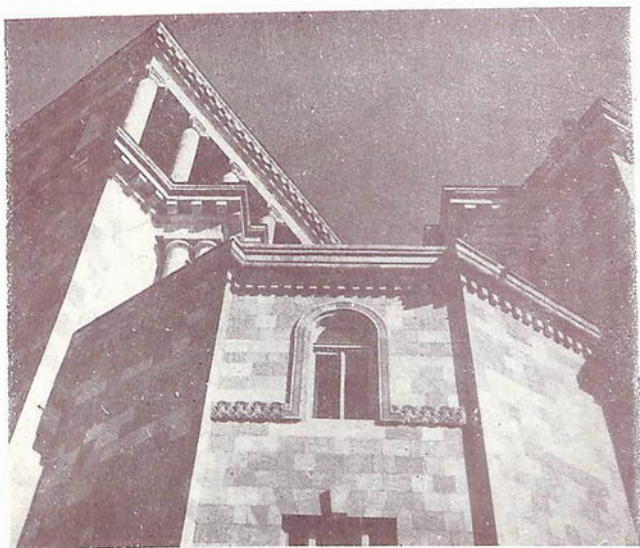
ձևերը այստեղ կիրառված են ստեղծագործական այնպիսի վերափակումով, որ ստացել են նոր, այժմեական հնչողություն: Հայ դասական ճարտարապետության ծավալատարածական և տեկտոնիկ առանձնահատկությունները Թափանյանի այս գործերում ստացել են նոր մեկնաբանություն, նոր որակ: Նույնը կարելի է ասել մեր ճարտարապետությանը բնորոշ մանրամասները չկրկնելու և բազմապես մշակելու, ինչպես նաև կոնստրուկցիայի և վարդաքանդակի փոխադարձ կապի սկզբունքների վերաբերյալ:

Ինչպես վարպետի սյուս գործերում, այս ստեղծագործություններում ևս ճարտարապետական ձևերը ճշմարիտ են և օրգանական, պայմանափոխված կոնստրուկտիվ միջոցներով և հիմնական շինանյութի՝ քարի հատկություններով:

Այս ստեղծագործությունները գրավում են զեղարվեստական մեծ ուժով, արտահայտիչ ձևերով, ներդաշնակ համաչափություններով, և ընդհանրապես օժտված են այնպիսի արժանիքներով, որոնք հատուկ են ճարտարապետության դասական ստեղծագործություններին:

Հայկական ՍՍՀ հառապարակաբանուն.
Հարավ-արևմտյան Հայկաթի որս: Նախադրեց մեկի խոյակը:

Կառավարական տան և Օպերայի թատրոնի նախագծումը Թամանյանը սկսեց (1926 թ.) իր մյուս աշխատանքներին զուգահեռ և մինչև կյանքի վերջը (1936 թ. 20. II) մշակեց, կատարելագործեց: Հարունակեց այդ աշխատանքը նաև շինարարության ընթացքում: Սակայն նրան վիճակված չէր ավարտել իր նախագծերի իրականացումը: Այդ գործը մեծ վարսէտությամբ և բարեխղճությամբ կատարեց վարպետի որդին՝ ճարտարապետ Գևորգ Թամանյանը:

«ՍՍՀ» պետական թատրոնի¹ (Ժողտուն) նախագծի հիմնական միտքն է. — գրում է Թամանյանը, — միացնել ձմեռային և ամառային թատրոնները մեկ շենքի մեջ»:

Ճարտարապետության կազմավորման հարցում, ի թիվս այլ պայմանների, Թամանյանը կարևոր տեղ է տալիս կլիմայական պայմաններին և Ժողտան մասնաճյուղի նախադրյալներից մեկը պետք է համարել Երևանի կլիմայական պայմանները, որոնք ամառային թատրոնը դարձնում են անհրաժեշտ:

Մի շենքի մեջ երկու դահլիճների՝ ամառային և ձմեռային, դասավորումը մի բեմի հանդիպակաց կողմերում, անտարակույս շահավետ է և նպատակահարմար: Բացի այս, նման դասավորությունը հնարավոր է դարձնում ստեղծել սինեմոիկ հավասարակշռված կոմպոզիցիա ունեցող, արտահայտիչ ճարտարապետական ծավալատարածական բովանդակ, քան թատերական շենքերի հայտնի պեմանները:

Թատերական նոր, երկգլխիվճ շինության իր մտահղացմանը Թամանյանը ճարտարապետական հետաքրքիր մարմնավորում է տվել: Բեմի հանդիպակաց կողմերում դասավորված կիսաշրջանաձև երկու դահլիճ-

¹ Այս շենքը կառուցվեցուց հետո համապատասխան օպերայի և բալետի թատրոններ և Համբարձյանի մեծ դահլիճին:

ները միավորված են աստիճանաձև փոքրացող օվալաձև ծավալի մեջ, որի կենտրոնում բարձրանում է բեմի ծավալը:

Շնորհիվ շենքի յուրահատուկ կոմպոզիցիայի, դահլիճները լուսավորվում են բնական լույսով, որը գրեթե անհնար է թատերական շենքերի տրպիցիոն կոմպոզիցիաների դեպքում:

Ժողովրդական մեծ տոների, հանդեսների ժամանակ հնարավոր էր, բառ մտահղացման, երկու դահլիճները միացնել: Այդ դեպքում նրանց միջև գտնվող թատերական բոլոր հարմարությունները ունեցող, լրիվ մեքենայացված բեմը, դահլիճների շրջվող պարտեզների հետ, պիտի դառնար մի մեծ հրապարակ, իսկ երկու ամֆիթատրոնները միասին ներք հապարհից ավելի տեղ ունեցող մի մեծ հանդիսարան: (Դահլիճների այս ձևափոխությունը չի իրականացվել):

Ըստ նախագծի, ամառային թատրոնի¹ ձևակառուցման միջոցառումները արժույթի միջոցառումները բաց էին, չկար ապակեպատում: Այսպիսով ամառային թատրոնը տարածականորեն կապվելու էր շենքը շրջապատող պուրակի հետ, որ ափսոսի լիներ ամառային թատրոնի ֆոյեն² բաց երկնքի տակ: Պուրակը, միևնույն ժամանակ, շենքի համար ստեղծում է ցանկալի միջավայր և համապատասխան ֆոն:

Շենքի կոմպոզիցիայում տեղ էին գտնելու մոնումենտալ և դեկորատիվ արվեստների ձևեր (արձաններ, քանդակներ, որմնակարներ):

«Ճարտարապետության ծաղկման համար,— գրում է Թամանյանը,— չափազանց բարեհաջող հանգամանք է հանդիսանում այն, որ մոնումենտալ կոռուցումները հնարավորություն են տալիս ճարտարապետության հետ համադրել քանդակագործություն և դեկորատիվ նկարչություն: Երեք տրվեստի (ճարտարապետություն, քանդակագործություն և նկարչություն) համադրությունը շինարարական արվեստը կտանի դեպի ծաղկում»:

Նկարագրությունից երևաց, որ Թամանյանի նախագծած թատրոնը նոր տիպի հասարակական-մասնաշաղկապ բնույթի շինություն էր, ուր բացի թատերական ներկայացումներից, կազմակերպվելու էին ժողովրդական տոներ, հանդիսավոր հավաքներ և ժողովներ:

1937 թ. Փարիզի համաշխարհային ցուցահանդեսում թատրոնի նախագծին շնորհիվ էլ Ոսկե մեծ մեդալ — Grand prix:

Թամանյանի այս նախագիծը, սակայն, լիակատար և համապատասխան իրականացում չունեցավ. ճարտարապետի մի շարք մտահղացումներ չիրականացվեցին, այնուամենայնիվ, ներկա շենքը թողնում է մեծ տպավորություն. հաշվապ է նա իր ամբողջությամբ և պարկությունը, քանդակագործական երկին հատուկ արտահայտչական ուժով, հատակագծային և տարածական-ծավալային լուծումի միասնությամբ:

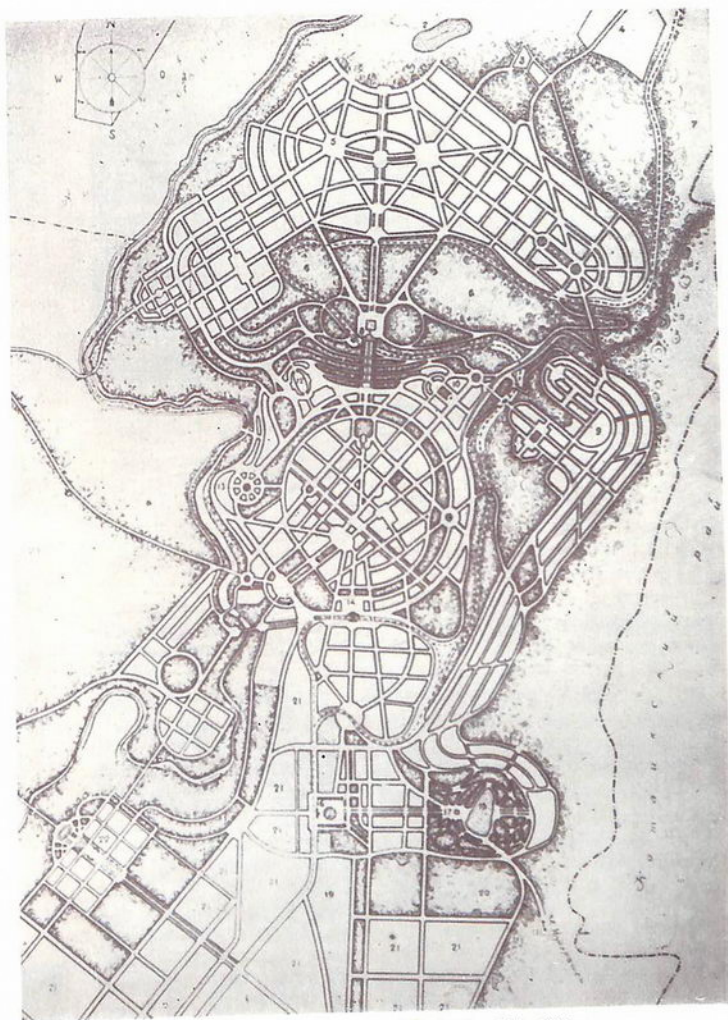
Կանաչ պնդվածով շրջապատված, շրջակա տարածությանը և կառուցապատումին իշխող մոնումենտալ այս շինությունը հիացմունք է առաջացնում իր միասնական և հաստատուն ծավալով, հանդիսավորությամբ, ներդաշնակ և նուրբ համաչափություններով:

Իր նշանակությամբ և կոմպոզիցիայով այլ է Թամանյանի մյուս ստեղծագործությունը՝ Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տունը:

¹ Հետագայում, շինարարության ընթացքում, Ամառային թատրոնը վերափոխվեց. դարձավ Համերգային մեծ դահլիճ և այդ պատճառով նախագծում համապատասխան փոփոխություններ կատարվեցին:

² Այս է պատճառը, որ Համերգային մեծ դահլիճը ֆոյե չունի:

«Մեծ Երևանի» գլխավոր համակարգը—Երևկ. 1934—1936 թթ.

Թամանյանը, ելնելով շենքի նշանակությունից, ստեղծել է մոնումենտալ շինության մի արտահայտիչ կոմպոզիցիա:

Թեև Կառավարական տան հաղամասուն Թամանյանը կառուցել էր Հոդժողկոմատի շենքը, այնուամենայնիվ նա կարողացավ փոխել իր սկզբնական մտահղացումը և ստեղծել ծավալատարածական մի նոր շինություն, օրգանապես միացնելով Հոդժողկոմատի արդեն կառուցված շենքը, այնքան հաջող, որ միաձուլական մտահղացված շենքի տպավորություն է թողնում:

Համաձայն նախագծի, շենքի կենտրոնական մասում բակում, շենքի մյուս մասերին կից, նախատեսված էր մի զանաձև բարձր ծավալ կենտրոնական բաշխիչ վեստիբյուլը (չի կառուցվել), որ Կառավարական տան մասերը, բոլոր հարկաբաժինները կապելով իրար, մեծ դյուրություն տալեղծելով շենքի ներքին կապակերպման գործում, ունենալու էր ծավալային նշանակալից դեր շենքի տարածական կոմպոզիցիայում և կալուր նշանակություն քաղաքաշինական առումով:

Կառուցվածքի հանդիսավոր ու մոնումենտալ ձևերը համապատասխանում են Կառավարական տան՝ երկրի պետական բարձրագույն իշխանության շենքի նշանակությանը:

Մեծ է Կառավարական տան ճարտարապետության հմայքը, անհնար է անտարբեր անցնել նրա կողքով, նա գերում է իր գեղեցկությամբ, վեհությամբ:

Թեև իր կոմպոզիցիայով բարդ, որ սպասմանովրված էր տեղով, և իր ձևերով բավնապան, Կառավարական տան ճարտարապետությունը ամբողջական է և միասնական: Դրան նպաստող կարևոր գործոններից մեկը, թերևս, հիմնականը՝ կոմպոզիցիոն և տեկտոնիկ նույն սկզբունքն է, որ կիրառված է բոլոր ճակատներում: Միաժամանակ ամեն ճակատ իր սեղին, քաղաքաշինական նշանակությամբ և շենքի տվյալ մասի բովանդակությամբ համապատասխան մշակում ունի: Երկրորդական փուլից է մարդ, պլաստիկան գույնը, հրապարակ մանող փողոցներում հարուստ, պլաստիկան՝ իրաբեղ, հրապարակի մասում ձևերը պատնում ևս մեկի մոնումենտալ, պլաստիկան՝ խորը, ավելի արտահայտիչ: Հա-

նում ու աշխույժ է դառնում լուսաստվերը, որ շատ արտահայտիչ է հասկապես հրապարակի զոգավոր ճակատում:

Ընդհանրապես Թամանյանը մեծ հիմնությամբ է օգտագործել ճարտարապետության արտահայտչական այս միջոցը, որը, արևաշատ մեքերերում, ճարտարապետին մեծ հնարավորություն է ընձեռում: Կեսօրից հետո կամ մայրամուտին Լենինի հրապարակով անցնողի առջև բացվում է, ակնապարար տեսարան: Ձինջ կապուտակ երկնքի ֆոնի վրա հանդիսավոր կանգնած է Կառավարական տունը ողողված արևի ճառագայթներով, շենքի վարչագույն բաղնիքային բարձր հուրհրատում է, ծավալները հստակ են ու որոշ, կամարները ձգվել են, պլաները լարվել, վարչարանականները բացահայտ երևում են իրենց ողջ հարստությամբ: Այդ պահերին Կառավարական տունը թողնում է արտակարգ ուժեղ տպավորություն:

1942 թ. Թամանյանին Հաշկական ՍՍՀ Կառավարական տան համար հեռանալու շնորհիվ է ՍՍՀՄ պետական մրցանակ:

Թատրոնի շենքի ու Կառավարական տան տեղիման պատմությանը ծանոթանալով, պարզվում է, թե ինչպես է, արդեն վարպետ ճարտարապետը, հստակ կատարելության, ինչպես տարբերակից տարբերակ հետըլհետև մշակվում, վերջնականապես ավարտուն մարմնավորում է ստանում վարպետի ստանդադումը և ինչպես ճարտարապետական ձևերը դառնում են կատարյալ, ինչպիսի ստեղծագործական մեծ ճանապարհ է սկսվում ստանդադումից մինչև վերջնական տարբերակը, համառ աշխատանքի, անդուլ որոնումների և կատարելության մի ճանապարհ:

Այս երկու ստեղծագործություններում հասկապես երևում է Թա-

մանյանի ստեղծագործության նորարարական բնույթը: Հարտարապետը այս շենքերը նախագծելիս խորապես ընկալած է եղել և աչքի առաջ ունեցել նոր կյանքի պահանջները, համարձակ վերամշակել է ալգային ճարտարապետության կենսունակ ձևերը: Չի տահմանափակվել հայ ճարտարապետության ավանդույթներով, ստեղծել է ճարտարապետական նոր ձևեր: Հնոտորեն կիրառել և բազմակողմանի հաշվի է առել ժամանակի ճինարարական տեխնիկայի հնարավորությունները: Եվ այդ բոլորի արդյունքը եղան շատ կողմերով նորարարական, նոր տիպի շենքեր, ժողովրդին հարպատ, հասկանալի և մատչելի:

Օպերայի թատրոնի շենքը և Կառավարական տունը առանձնահատուկ են իրենց քաղաքաշինական նշանակությամբ: Տրամագծորեն իրարից տարբեր սկզբունքներով լուծված հրապարակներում են գտնվում այդ շենքերը: Լենինի հրապարակում իշխողը հրապարակի տարածուկում է, իսկ Թատերական հրապարակում տարածությանը իշխում է թատրոնի ծավալը: Լինելով այդպիսի տարբեր քաղաքաշինական պայմաններում այդ շենքերը ունեցել են առաջնակարգ դեր այդ հրապարակներին անսամբլները ստեղծելու գործում: Կառավարական տունը իմա՞ր հանդիսացավ Լենինի հրապարակի անսամբլի կազմավորման համար, Օպերայի թատրոնը՝ իր շրջակա տարածության կառուցապատման համար: Իսկ այսօր նրանք քաղաքաշինական կարևոր նշանակություն ունեն արդեն կազմակերպված անսամբլներում:

Ծանոթանալով Թամանյանի կյանքին և ստեղծագործական աշխատանքին, տեսնում ենք թե որքան բազմազան է եղել նրա գործունեությունը. միաժամանակ աշխատել է իր մի շարք նախագծերի վրա, դեկավրել է արվեստանոցի աշխատանքը, ամեն օր եղել է կառուցվող կավարել է անձամբ ղեկավարել նրանց շինարարությունը, երեկոյան նշենքերում, անձամբ ղեկավարել կոմիտեն, եղել է Հայաստանի կերպարվեստի աշխատողների ընկերության նախագահ, աշխատել է ժողկոմխորհում, Պետպլանում, գլխավորել է տարբեր հանձնաժողովներ: Այս ամենը հնարավոր էր միայն այն պարմանալի աշխատունակության և կազմակերպված անհատականության շնորհիվ, որ ուներ Թամանյանը:

Թամանյանի արվեստանոցում տարբեր ժամանակ աշխատել են շատ ճարտարապետներ. վարպետի արվեստանոցը մի խակական մեծ դպրոց է եղել երիտասարդ ճարտարապետների համար:

Թամանյանի ստեղծագործությունը բախտորոշ նշանակություն ունեցավ Սովետական Հայաստանի ճարտարապետության համար, ուղի բացեց, դարձավ բանալի հայ ճարտարապետական ժառանգությունը հասկանալու, նրա ավանդույթները վարձացնելու և դրանց ինչման վրա նորը ստեղծելու գործում:

Թամանյանը իր ստեղծագործություններով ճանաչվել է մեր երկրի խոշորագույն արվեստագետներից մեկը, նրա ստեղծագործության կարևոր դերը լավ է բնորոշել սովետական ճարտարապետության մյուս խոշորագույն վարպետը՝ ակադեմիկոս Ա. Շչուսկը. «...այժմ կարելի է խոսել Թամանյանի դպրոցի մասին արդի հայ ճարտարապետության մեջ, որը միայն տեղական հայկական նշանակություն չունի... և պատկանում է սովետական ճարտարապետության պատմության ամենանշանակալից երևույթների թվին»:

- 1937 թ. Փարիզի Համաշխարհային ցուցահանդեսում թատրոնի շենքի (ժողովան) նախագծին շնորհվել է Ոսկե մեծ մեդալ — Grand Prix.
- 1926—1932 թթ.—Լուկաշին, Նուբարաշենի (այժմ Սովետաշեն) և այլ վայրերի համար բնակելի տիպային տների նախագծեր:
- 1927 թ.—Ֆիլիկորիսիական (հետագայում Պոլտեխնիկական) ինստիտուտի նախագիծը և կառուցումը: Հիսարաբուրյունը հիմնականում ավարտվել է 1935 թ.: Չի իրականացվել մուտքի վերին մասի լոջան:
- 1927 թ.—Ֆիլիթերապետի ինստիտուտի նախագիծը և կառուցումը: Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1932 թ.:
- 1927 թ.—Երևանում, Պուշկինի փողոցի վրա բնակելի տան նախագիծը և կառուցումը: Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1929 թ.:
- 1927 թ.—Թանգարանային թաղամասի նախագիծ (Կոնդում):
- 1928 թ.—Երևանի մեխանիկական գործարանի նախագիծը:
- 1928 թ.—Լենինականի վերակառուցման էսթիլային հասակագիծը:
- 1928 թ.—Հայաստանի գիտահետազոտական ինստիտուտի նախագիծը և կառուցումը (այժմ Ա. Մյասնիկյանի անվան Հանրային գրադարան): Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1938 թ.:
- 1928 թ.—Անտաբուժական-անասնաբուժական ինստիտուտի նախագիծը և կառուցումը: Հիսարաբուրյունը 1930 թ.:
- 1929 թ.—Երևանի գլխավոր հատակագիծը:
- 1929 թ.—Երևանի ուսանողական թաղամասի հանրակացարանների նախագիծը և կառուցումը (ճարտ. Ա. Խ. Չաբչյանի մասնակցությամբ): Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1931 թ.:
- 1930 թ.—Մանկական պրոսպեկտի հատակագիծը և ագլո կառուցվածքների նախագիծը («Սևան» հյուրանոցի մոտ):
- 1930 թ.—Առողջախոտարանի նախագիծը և կառուցումը: Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1933 թ.:
- 1931 թ.—Արագած բնան վրա օդերևութաբանական կայանի շենքի նախագիծը և կառուցումը: Նախագիծն իրականացվել է ոչ լրիվ՝ 1932 թ.:
- 1932—1936 թթ.—Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տան նախագիծը և կառուցումը: Այ. Թամանյանի մանից հետո շենքի նախագիծն ավարտել է նրա որդին՝ ճարտ. Գ. Թամանյանը և վերահսկել է ճարտարապետական-շինարարական աշխատանքների ընթացքը, որպես հեղինակ:
- Ենեքի հիմնական մասի շինարարությունն ավարտվել է 1941 թ.:
- 1942 թ.—Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տան ճարտարապետության համար, Թամանյանի հետամուտ շնորհվել է ՍՍՀՄ պետական մրցանակ:
- 1932 թ.—Երևանի գլխավոր հատակագիծը:
- 1932 թ.—Երևանի կենտրոնական մասի հատակագիծը:
- 1932 թ.—Մանկական կլինիկայի նախագիծը և կառուցումը (ճարտ. Մ. Գրիգորյանի մասնակցությամբ): Ենեքի մի մասի շինարարությունն ավարտվել է 1939 թ.: Լրիվ ավարտվել է 1975 թ.:
- 1932 թ.—Աշխատանքի պլանային նախագիծը (Մ. Գրիգորյանի մասնակցությամբ):
- 1933 թ.—Կոմունիստական բարձրագույն գյուղատնտեսական դպրոցի նախագիծը և կառուցումը (ինժ. Տ. Վարդապետյանի մասնակցությամբ): Իրականացվել է 1935 թ. Իլյայ Տերյան փողոցի կողմի մասը (այժմ Պոլտեխնիկական ինստիտուտի մասնաշենք):
- 1934 թ.—Երևանում Թումանյան փողոցում (Տերյան և Աբովյան փողոցների միջև) բնակելի տան նախագիծ (մասնակցությամբ ճարտ. Հ. Խափաբչյանի, որը վերջնականապես ավարտել է նախագիծը): Հիսարաբուրյունն ավարտվել է 1938 թ.:
- 1934 թ.—Հայտի (Архенторг) բնակելի համալիրի նախագիծը:
- 1934 թ.—Ժողովրդական տան նոր տարբերակի նախագիծը: (Մասնակցությամբ Նկարիչ Ե. Լուսինեի): Ենեքի կրճատվելիս այժմ նախատեսվում էր Վ. Բ. Լենինի արձանը:
- 1934—1936 թթ.—«Մեծ Երևանի» գլխավոր հատակագիծը—էսթիլ:

ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ՍՏՆՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ

- 1878 թ.—Շինել է մարտի 4 (16) -ին, Եկատերինոպոլ (այժմ՝ Կրասնոդար) քաղաքում:
- 1888 թ.— Օգոստոսի 31-ին ընդունվել է Կուբանի Աբեր-սանդրյան տեղական դպրոցը:
- 1896 թ.—Ավարտել է տեղական դպրոցը:
- 1898 թ.—Ընդունվել է Պետերբուրգի կայսերական Գեղար-վեստի ակադեմիայի գեղարվեստական ուսումնարանի ճարտարապետական բաժինը:
- 1902 թ.—Պես ուսումնող, ստացել է կառուցումներ կառուարյա-լիտպուներ: Ուսումնալսության տարիներին աշխատել է որպես Պետերբուրգի հայոց եկեղեցական խորհրդի ճարտարապետ:
- 1902 թ.—Գեղարվեստի ակադեմիայի խորհրդի որոշումով փո-խադրվել է պրոֆեսոր Ա. Պոմերանցևի արվեստանոցը:
- 1904 թ.—Նկարիչ ճարտարապետի կոչումով ամբարտել է Գե-ղարվեստի ակադեմիան:
- 1908 թ.—Անուստացել է: Կինը՝ Կամիլա Մատվենա Էդվար-դ մոր կրթմից, ունի արվեստի սրտանության մեշ-կալիսանք, բնանոմ գերադասունից էր:
- 1914 թ. նոյեմբերի 27—Ընտրվել է ճարտարապետության ակադեմիայի:
- 1916 թ.—Նշանակվել է Աբրանիքի տեխնիկական կամիտի անդամ: Թամանյանի հանձնարարով է ճարտարա-պետական կարևոր հուշարձանների պահպանների, նրանց համալիրների վերակառուցման աշխատանքներին ակադեմիայությունը:

- 1917 թ.—Ընտրվել է Գեղարվեստի ակադեմիայի խորհրդի նախագահ, վիցե-պրեզիդենտի իրավունքներով:
- 1917 թ.—Ընտրվել է Արվեստի գործերի խորհրդի նախագահ:
- 1918 թ.—Մասնակցել է Ուրերգուրյան բաարդի մի քանի բնակարարությունների ձևավորման աշխատանքներին:
- 1919 թ.—Անկնել է Հյուսիսային Կովկաս:
- 1919 թ.—Եկել է Հայաստան:
- 1920 թ. տեղանքներ—Եղել է Անկում:
- 1921 թ. մարտ—Գնացել է Իրան:
- 1923 թ. ապրիլ—Մոսկովայի Հայաստանի կառավարության կրավարով վերադարձել է Հայաստան:
- 1923 թ. մայիս—Հրավիրվել է աշխատանքի Հայկ. ՍՍՀ Ժող-կամայության տնտեսական խորհրդակցությանը կից տեխ-նիկական-ծրագրային գործերի խորհրդատուի պաշ-տոնով:
- 1923 թ. նոյեմբ.—Հայի. ՍՍՀ Ժողկոմպոլիտին կից կազմ-կերպվել է Գեղարվեստի տեխնիկական բաժին, բաժնի գլխիչ նշանակվել է Թամանյանը, բաժինը 1924 թ. վերանորոգվել է, որպես Ժողկոմպոլիտի տնտեսական խորհրդակցությանը կից տեխնիկական հանձնարարով, իսկ 1925 թ. Պետադրի շինարարության-արդյունաբե-րական տեխնի. այդ հանձնարարովի է նկատ տեղ-գյուղ նախագահ է նշանակվել Ա. Թամանյանը: Նա նշանակվել է նաև Հայկական ՍՍՀ Պետադրի նա-խագահի տեղակալը:
- 1923 թ. դեկտեմբեր—Նշանակվել է Հայաստանի պետադ-րության կոմիտեի նախագահ:
- 1924 թ. փետրվար—Ընտրվել է Հայաստանի Արարողական աշխատանքների ընկերության նախագահ:

1924 թ. ապրիլի 3—Հայկ. ՍՍՀ Ժողկոմստորիի նիստում հաստատվել է Ալ. Թամանյանի կազմած Երևանի վերականգնման առաջին հատակագիծը:

1925 թ. մարտ—Ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ 4-րդ գումարման Կենտգործկոմի անդամ: Այնուհետև ընտրվել է Հայկ. ՍՍՀ 6-րդ (1929), 7-րդ (1931), 8-րդ (1935) գումարումների Կենտգործկոմի անդամ:

1925 թ. ապրիլ—Ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ Գիտության և արվեստի ինստիտուտի խորհրդի անդամ:

1926 թ. մայիս—Ընտրվել է Խորհրդաշին Հայաստանի ժողովրդական ճարտարապետի կոչում:

1926 թ. հունիս—Երևանի հատակագիծը մանրամասն մշակելու և այն կրկնում կիրառելու աշխատանքները նկատի ունենալով և մեծ կարևորություն տալով դրանց, Ժողկոմխորհը, հատուկ որոշումով, այդ աշխատանք-

ները հանձնարարել է Թամանյանին, ապառելով նրան այդ աշխատանքներից, բողոքելով միայն Պետպլանի նախագահության անդամ:

1930 թ. դեկտեմբեր— Ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ինստիտուտի իսկական անդամ:

1932 թ.— Ընտրվել է Հայաստանի ճարտարապետների միության նորաստեղծ կազմկոմիտեի անդամ:

1934 թ.— Նշանակվել է Երևանի արվեստի ինստիտուտի ճարտարապետական-շինարարական ֆակուլտետի պետական բնական հանձնաժողովի նախագահ:

1935 թ.— Մոսկվայում մասնակցել է ՍՍՀՄ ճարտարապետության ակադեմիայի և ռազմաբան աշխատանքներին:

1935 թ. դեկտեմբերի 20—Հայնձանվել է: Թաղված է Երևանի Կոմիտասի անվան ազգ. պանթեոնում:

ՆԱԿԱՆԵՐԻ ԵՎ ԳԾԱԳՐԵՐԻ ՑԱՆԱ

Ալ. Թամսյանի դիմակարը՝ զործ Մ. Սարգսի— Ֆրոնտիսպիս.	4
Բնակելի տուն Մոսկվայում, Չայկովսկու փողոցում	5
Առանձնատուն Ֆարսլոյն Սեդույում (այժմ ք. Պուշկին)	6
Առողջարան Կրասնովի ավանում, Մոսկվայի մարզ.	7
Կենտրոնական մասի մի հատված	7
Այլ քաղաքի բանկարանի էքսիպան նախագիծ	7
Ֆարսլայի ցուցահանդեսի նախագիծը	8
Երևանի գլխավոր հատակագիծը 1924 թ.	9
Երևանի առաջին հիդրոէլեկտրակայանը	10
Ֆիլիոբրեպետիկ ինստիտուտը (նախկին) Երևանում.	11
Տեսքը պարտեզի կողմից	12
Բնակելի տուն Երևանի Պուշկինի փողոցում	12
Պետական համալսարանի աստղադիտարանը Երևանում	13
Անաստաբովական-անասնաբուժական ինստիտուտը Երևանում	14
Բժշկական ինստիտուտի անատոմիկումը Երևանում.	15
Կենտրոնական մասը	16
Հանրապետական հանրային գրադարանը Երևանում.	17
Կենտրոնական մասը	18
Երևանի գլխավոր հատակագիծը, 1932 թ.	18
Օպերայի և բալետի թատրոնը Երևանում	18
Օպերայի և բալետի թատրոնի հատակագիծը	19
Համերգային մեծ դահլիճը Երևանում	20
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տան նախագիծը.	20
Գլխավոր ձևափոխ	21
Հատակագիծ	21
Լենինի հրապարակի Ալ. Թամսյանի կազմած հատակագիծի տարբերակներից մեկը, 1932 թ.	21
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տունը.	21
Ընդհանուր տեսք	21
Հատակագիծ (իրականացվածը)	21
Լենինի հրապարակի կառուցապատման հատակագիծը	22
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տունը.	23
Տեսքը հարավային կողմից	25
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն. Աշտարակը	25
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն.	26
Կենտրոնական մասի մի հատված	27
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն.	27
Հարավ-արևմտյան ձևափոխ որմնասյուներից մեկի խոյակը	27
Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն.	27
Ենթի արևմտյան անկյունի մի հատված	29
«Լեն Երևանի» գլխավոր հատակագիծը— էքսիպ.	30
1934—1936 թթ.	30
Ալ. Թամսյանի փողոցը Երևանում	31
Ալ. Թամսյանի հուշարձանը Երևանում.	
քանդ. Արտ. Հովսեփյան	
ձայրտ. Ս. Պետրոսյան	

ԳՈՒՆԱՎՈՐ ՆԱԿԱՆԵՐ

Հայկական ՍՍՀ Կառավարական տուն.	16 և 17 էջերի միջև
Կենտրոնական մասը	
Օպերայի և բալետի թատրոնի շենքը.	

ԲՈՎԱՆՆԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կյանքը և ստեղծագործությունը	3
Նախագծերը և կառուցումները	33
Կյանքի և ստեղծագործության հիմնական տարրերը	36
Նկարների և գծագրերի ցանկ	38

Փրփրը նվիրված է Այերասնոր թամանյանի կյանքին և ստեղծագործությանը: Աշխատության մեջ արված են մեծ ճարտարագետի գործունեության հիմնական փուլերը, կարևոր կառուցումները և նրա անցած ստեղծագործական ուղին:

Քրքում բերված են Ա. թամանյանի նախագծերի, կառույցների ցուցակը և նրա կյանքի ու ստեղծագործության հիմնական տարեթվերը:

Լեոն Ստեփանի Զորյան

ԹԱՄԱՆՅԱՆ

Левон Степанович Зорьян

ТАМАНЯН

Издательство «Советакан ցрох», ул. Теряна, 91
(на армянском языке)
Ереван, 1978

Խմբագիր՝ Լ. Մ. ԲԱԲԵՅԱՆ

Հրատ. խմբագիր՝ Վ. Ա. Դավարյան
Նկարիչ՝ Ռ. Ս. Զուխանյան
Գեղ. խմբագիր՝ Օզ. Ա. Վասարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Կ. Գ. Սարգսյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Կ. Ս. Շաղարյան

НБ № 1122

Հանձնված է շարվածքի 13/IV 1978 թ.:

Ստորագրված է տպագրության 4/V 1978 թ.:

Թուղթ՝ կազմապատ 84×108¹/₁₆, տպագր. 2,5 մամ. = 4,2 պլամ. մամ., հրատ. 3,05 մամ. + 2 ներդիր: Պատվեր 862:

ՎՃ 08843: Տպարանակ 3000: Գինը՝ 65 կ.:

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան - 9,

Տեղյան 91:

ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի հրատարակչությունների, արվ. գրաֆիայի և գրքի աստուրի գործերի պետական կոմիտեի № 6 տպարան, Երևան, Թումանյանի փող. № 23/1:

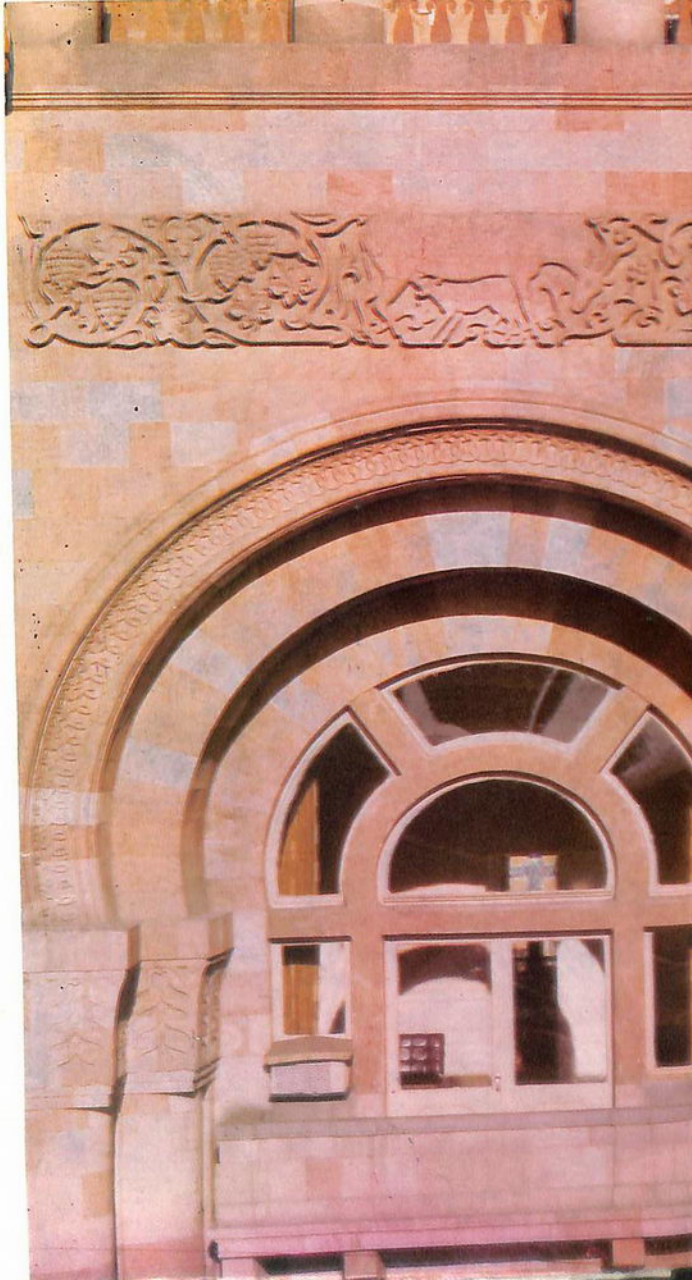
Типография № 6 Госкомитета Совета Министров Арм. ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Ереван, ул. Туманяна, 23/1.

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0072777

A 4681

111
4894

